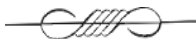

JAKAB ANDREA

A második bécsi döntés a korabeli magyar sajtóban

Röviden a sajtóviszonyokról

1918-ban, az első világháború befejeztével eltörölték Magyarországon is a sajtócenzúrát.¹ A cenzúra eltörlése azonban nem jelentett egyet a sajtószabadság érvényesülésével. Hivatalosan lehetőség volt az egyéni vélemények szabad kinyilvánítására, a hírek megjelenítésére, a valóságban azonban ez korlátozottan valósult csak meg.

A húszas években, a Bethlen-kormány a sajtóirányításban is liberális elveket követett. Bár néhány lapot betiltottak, az állami szubvenció eszközével sikerült a lapok többségét rákényszeríteni a megfelelő (kormánybarát) hangnem kialakítására. Némi szigorítást hoztak a harmincas évek. A náci szellemiséget propagáló miniszterelnökségi sajtóosztály (vezetője: Kolosváry-Borcsa Mihály) a kormányzati politika pártolásától tette függővé a kezében összpontosuló pénzalapok szétosztását. Immáron nyíltan a kritikai hangnem hiánya lett az anyagi támogatás feltétele.² A külügyminisztérium sajtóosztálya – Ullein-Reviczky Antal vezetésével – pedig az angolszász hatalmakkal igyekezett jó kapcsolatokat fenntartani. Ez a szándékos taktikázó kettősség a német hadsereg sikereinek idején, 1940 nyaratól kezdett háttérbe szorulni, hogy az egyértelműen németbarát szellemiség fokozatosan teret nyerjen.

Az első zsidótörvény 1938-ban elrendelte a sajtókamara felállítását. Kötelező tagságot írt elő a kiadók, szerkesztők, újságírók számára. A zsidó tagok létszámát 20%-ban, 1939-ben a második zsidótörvény 6%-ban maximálta. A kamara a miniszterelnökségi sajtóosztály irányítása alá került, vezetőjévé Kolosváry-Borcsa Mihályt választották.

Teleki Pál miniszterelnöksége a sajtóélet reformját jelentette. 1939. szeptember 1-jén ismét bevezették a cenzúrát. Elrendelték az engedély nélküli lapok megszüntetését. Létrehozták az Ullein-Reviczky Antal vezette Sajtóellenőrző Bizottságot. Az előzetes és kötelező cenzúra nem sokáig maradt érvényben, túl nagy felháborodást keltett itthon és külföldön egyaránt. A december 10-én kiadott újabb sajtórendelet fakultatívvá tette, ugyanis a szerkesztő és kiadó jogában állt eldönteni, bemutatja-e a cikkeket a cenzúrabizottságnak vagy sem. Végül az 1940. augusztus 28-án (két nappal a második bécsi döntés kihirdetése előtt) kiadott kormányrendelet valamennyi sajtótermékre kiterjesztette a cenzúrát. A Sajtóellenőrző Bizottság tagjai a miniszterelnökséget, a pénzügyi, a külügyi, a honvédelmi minisztériumot és a vezérkart képviselték. A vidéki bizottságokban az ügyészség és a rendőrség megbízottjai kaptak helyet. Tevékenységükért a miniszterelnöknek és sajtófőnökének tartoztak felelősséggel.

A Magyar Távirati Iroda 1921 óta magánkézben volt. Teleki – első miniszterelnöksége idején – bizalmi emberét és barátját, Kozma Miklóst nevezte ki az MTI élére, aki egészen 1941-ig töltötte be a posztot. Teleki második miniszterelnöksége alatt tökéletes együttműködés alakult ki a miniszterelnökség és a magyar hírügynökség között. A kormányzó vidéki útjairól mindig az MTI egy megbízható újságírója tudósított, így csak ezen a központi szervén keresztül juthattak el az információk a bel- és külföldi sajtóhoz. A minisztériumok-

nak is a hírügynökséghez kellett közleményeiket eljuttatniuk a publikálás előtt. Nem túlzás a kormány (fél)hivatalos szócsövének tekinteni az MTI-t.

Egyre inkább szűkült, de a német megszállásig, 1944. március 19-ig fennállt egyfajta korlátozott „sajtószabadság” Magyarországon. A lavírozó politika a sajtóban is sokáig érvényesült. A politikai vezető körök próbáltak eleget tenni a német elvárásoknak, de közben Nyugat-Európával is igyekeztek fenntartani a jó viszonyt, mindez a sajtó viszonylagos mozgásszabadságát és sokrétűségét volt hivatott biztosítani. 1940-ben még Magyarország kívül tudott maradni a háborún, a szélsőjobboldali erőket sikerült féken tartani, voltak országgyűlési választások,³ az ellenzék helyet foglalhatott a parlament soraiban. A revíziós sikereknek azonban később meg kellett fizetni az árát. A területgyarapodások fokozatos jobbratulódást eredményeztek a bel- és külpolitika mellett a sajtóban is.

A revíziós törekvések okai

Az irredenta közhangulat már az első világháború lezárásával egyidejűleg megjelent Magyarországon. Ekkor születtek meg az első revíziós jelszavak: „Mindent vissza!” „Nem! Nem! Soha!”⁴ stb. A társadalom nagy részét személyesen is érintette a terület- és lakosságvesztés. Több millióra tehető azok száma, akiknek rokonaik, ismerőseik, házuk, földjük került a határokon túlra.

Bár igaz, hogy a magyarországi nemzetiségpolitika nem tudott/akart mit kezdeni a kisebbségi kérdéssel, a trianoni rendezés kirívóan méltánytalan volt hazánkra nézve. Az új határok kialakításában a stratégiai szempontok, a győztes államok gazdasági érdekei, és a „vae victis” elve diadalmaskodtak. Ez még azok számára is lehetetlenné tette Trianon igazságos rendezésként való tudomásul vételét, akik egyébként elfogadták a nemzetiségi elvet mint államszervezési alapot, és belátták a történelmi magyar állam felbomlásának szükségességét. Bibó István mondta: „Az 1918. évi békecsinálók alapgondolata, hogy ti. Ausztria-Magyarországot fel kell osztani, és a nyelvi határok és önrendelkezési jog alapján nemzeti államokat kell létesíteni, teljességgel jó volt. Az volt a katasztrófa, hogy a békecsinálók nem követték saját alapelveiket.”⁵ Magyarország területe (Horvátország nélkül) 283 ezer km²-ről 93 ezer km²-re, lakosainak száma 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent.⁶ Minden harmadik magyar állampolgár a szomszédos országok valamelyikéhez került. Jelentős részük a határok mentén egységes tömbökben élt. Magyarország soknemzetiségű országból etnikailag homogén országgá vált,⁷ míg a környező országok soknemzetiségűvé.

A trianoni szerződést kisebbségvédelmi szerződésekkel egészítették ki, amelyek betartását a Nemzetek Szövetsége garantálta. A szomszédos országokban a magyar kisebbségekkel szemben elkövetett jogsértéseknek azonban ez nem szabott határt. Hiába érkeztek tömegesen panaszok a szövetséghez, formai, eljárásjogi okokra hivatkozva ezek nagy részét elutasították, vagy elvesztek a bürokrácia útvesztőiben, alig néhány jutott el az elbírálásra jogosult Tanácshoz.⁸

Az indokolt Trianon-ellenes érzelmekből, hangulatból a szervezett propaganda alakított ki kultuszt.⁹ Már a húszas években tartottak megemlékezéseket és tiltakozó gyűléseket a trianoni évfordulókon, elterjedtek az irredenta emlékművek, emlék-, illetve használati tárgyak. Az irredentizmus¹⁰ és a revízió¹¹ fokozatosan a mindennapok részévé vált, ezt támogatni, sőt követelni evidencia lett, állást foglalni ellene viszont a nemzetárulással volt egyenlő. A

közgondolkodásban a revízió – figyelmen kívül hagyva a realitásokat – a történelmi Magyarország visszaállítását jelentette. Trianon pedig a dicső múlt végét, amivel a Monarchia – ezen belül Magyarország – elveszítette nagyhatalmi presztízsét, a Duna-medencében betöltött katonai, gazdasági befolyását.

A trianoni békeszerződés tiltotta a revíziós propagandát. A politikai vezetésnek határozottan fel kellett volna lépnie ezen szervezetek ellen, de a valóságban nem ez történt. A legradikálisabb egyesületek túlzásait igyekeztek megfékezni, a mérsékeltabb irányvonalat képviselő szervezeteknek azonban anyagi támogatást is nyújtottak. A kormánynak ugyanis szüksége volt ezen szervezetek munkájára abban, hogy a Trianon-ellenes hangulat a hazai közgondolkodásban és a magyar revízió kérdése külföldön folyamatosan jelen legyen.

A magyar revíziós célok és a nagyhatalmak

A nemzetközi jogi szempontból aggályos tevékenységet folytató propaganda szervezetek¹² mellett, színvonalas, tudományos munkát végző egyesületek is voltak. Ezek közül talán a legjelentősebb, a Magyar Külügyi Társaság 1920-ban alakult. Bel- és külföldön egyaránt nagy hangsúlyt fektetett a közvélemény helyes tájékoztatására és a realitásokat szem előtt tartva – jogi keretek között – etnikai revíziót sürgetett. A tudósokból, diplomátákból, politikusokból álló szervezet felhívta a nagyhatalmak figyelmét a magyar kisebbségeket ért sérelmekre. Tudományosan alátámasztott történelmi, etnikai szempontokra hivatkozva érvelt a békeszerződés felülvizsgálatának szükségessége mellett.¹³ Mindez összhangban volt a hivatalos politika felfogásával, amely igyekezett külföldön pártfogókat találni.

A revíziós propaganda felerősödése külföldön a Lord Rothermere által 1927-ben megindított sajtókampánnyal vette kezdetét. A Daily Mail-ben megjelent cikkében a lord élesen bírálta a trianoni rendezést. Hangsúlyozta, hogy az új határok megrajzolásakor a győztesek figyelmen kívül hagyták a népek önrendelkezési jogát, amely a wilsoni pontokból¹⁴ következett volna. A térségben a béke megteremtésének elengedhetetlen feltétele – véleménye szerint – a békeszerződés felülvizsgálata. A túlnyomórészt magyarlakta határ menti területek visszaadását javasolta, ahol mintegy kétmillió magyar élt. Rothermere haladéktalan fellépésre szólította fel hazája kormányát, arra figyelmeztetve: „Ha a tűzvész kitör, már késő lesz.”¹⁵ A lord cikke Európa-szerte nagy feltűnést keltett, álláspontját azonban nem sikerült befolyásos körökben elfogadtatnia. Anglia elismerte a trianoni határok igazságtalan voltát, de tényleges segítséget a magyar revízió megvalósításában sosem ígért.

A Rothermere-kampány támogatására alakult meg a Magyar Revíziós Liga 1927-ben. A szervezet célja az volt, hogy a Magyar Külügyi Társaság tudományos tevékenységéhez hasonlóan, színvonalas ország propagandát végezzen külföldön, belföldön pedig folyamatosan fenntartsa a közvélemény érdeklődését a revízió iránt. Azonban konkrét revíziós program híján, csak a Magyarországot ért sérelmeket taglalta, gyarapítva a Trianont elítélők táborát.

Leginkább az olasz külpolitika mutatott hajlandóságot a magyar revíziós törekvések támogatására. Az 1927-ben Rómában aláírt olasz-magyar szerződés szentesítette a két ország közötti örök békét és barátságot. 1934-ben ez politikai és gazdasági együttműködéssel egészült ki. A revíziós célokért küzdő Magyarország első számú külföldi szövetségese tehát az első világháborút lezáró békeszerződések felülvizsgálatában szintén érdekelt Olaszország lett. A háború legnagyobb vesztesével, a náci Németországgal szembeni fenntartásoknak

részben ideológiai, részben külpolitikai okai voltak. A német és a magyar érdekek nem voltak összeegyeztethetőek. A német revízió első számú célpontjához, Lengyelországhoz nagy múltra visszatekintő baráti kapcsolat fűzte Magyarországot. A Romániával és Jugoszláviával szembeni magyar revízió megvalósulása Németországnak nem volt érdeke. Csehszlovákia volt az egyetlen állam, amellyel kapcsolatos német és magyar törekvéseket összhangba lehetett hozni.

A harmincas évek második felében a fasiszta államok közötti közeledés szerződészerű elkötelezettségekben nyilvánult meg. 1936-ban Németország és Olaszország vállalta, hogy külpolitikájukat a jövőben összehangolják (Berlin–Róma tengely). A Németország és Japán közötti antikomintern paktumhoz 1937-ben Olaszország is csatlakozott. A katonailag és gazdaságilag egyre erősödő Németország átvette a térségben az irányító szerepet. A német-olasz együttműködés pedig alkalmazkodásra kényszerítette a revíziós céljai megvalósításában külső szövetségesre utalt Magyarországot.

Ausztria bekebelezése (1938. március 12–13.), majd a csehszlovákiai német kisebbség által lakott Szudéta-vidék Németországhoz történő csatolása (müncheni szerződés, 1938. szeptember 29.) arról győzte meg Hitlert, hogy nem kell tartania a nyugati hatalmak beavatkozásától a térségben.¹⁶ A német–olasz döntőbíráskodás értelmében (bécsi döntés, 1938. november 2.) a magyarlakta területek visszakerültek Csehszlovákiától az anyaországhoz. 1939 márciusában létrehozták a Tiso vezette szlovák bábállamot, Kárpátalját megszállta a Magyar Honvédség, a Cseh-Morva Protektorátus felállításával pedig – huszonegy évvel megalakulása után – megszűnt létezni Csehszlovákia.

Az első bécsi döntés tovább növelte Németország politikai és gazdasági befolyását hazánkban. A kormány engedélyezte a magyarországi német kisebbség náci befolyás alatt álló szervezetének, a Volksbund megalakulását, Magyarország csatlakozott az antikomintern paktumhoz, és kilépett a Népszövetségből. 1939 februárjában a kormányzó gróf Teleki Pált nevezte ki miniszterelnökké. A Horthy bizalmasának számító, nagy tiszteletnek örvendő földrajztudós „[...] személye garanciának tűnt arra, hogy a revízióhoz nélkülözhetetlen németbarátság nem vezet más irányú fontos kapcsolatokat feladó egyoldalú csatlakozáshoz. Telekinek lesz bátorsága és ügyessége a szemben álló hatalmi csoportok között úgy lavírozni, hogy az ország szuverenitását megőrizze. És megvalósulhat, hogy nemzetközileg elfogadható módon, tartós érvénnyel gyarapodik az ország, az agresszor oldalán való kompromittálódás elkerülésével.”¹⁷ Mindez azonban hiú ábránd volt. Az ugyanis, hogy Teleki úgy próbál hasznót húzni a német szövetségből, hogy közben fenntartja az ország szuverenitását, eleve kudarcra volt ítélve.

A „történelmi bécsi nap”

„Szatmár, Zilah, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely és a Székelyföld visszatér!” – írta a kormányközeli *Függetlenség* augusztus 31-én a címloldalon. „Az igazság győzelmét ünnepli az ország.”¹⁸ „Hitler és Mussolini igazságot szolgáltatott.”¹⁹ „Hitler és Mussolini megmentette Kelet-Európa [sic!] békéjét.”²⁰ „Lelkes tüntetés a bécsi döntés estéjén a német és olasz követség palotái előtt.”²¹ Fotókkal illusztrálva: „Történelmi pillanat a bécsi Belvedere-palotában.”²² „Ünnepélyesen, kivilágítással, leírhatatlan lelkesedéssel fogadja a magyar főváros Teleki Pált és Csáky Istvánt.”²³ A Keleti pályaudvaron készült fényképeket közölt a lap

a hazatérő miniszterelnökről és a külügyminiszterről. Pátoszszal teli hangon fogalmazott: „Gondoljunk e percben mindnyájan a legelső magyar emberre.”²⁴ (A kormányzóra gondolt természetesen – a szerző.)

A döntés meghozatalának másnapján a liberális *Pesti Hírlap* címloldalán, szalagcímekben a következők szerepeltek: „Visszatért a Székelyföld, Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely. [...] A német-olasz

döntőbíráskodás 45 000 km²-t és 2,4 millió lakost ítelt vissza az országnak.”²⁵ Az első oldalon szereplő, terjedelmes cikkben még ez olvasható: „[...] 1940. augusztus 30. – ez az új magyar történelmi dátum, vörösbetűs napja a Trianon elleni küzdelemnek, a méltatlanul megalázott [...] nemzet igazságharcának. [...] A mai napon Csonka-Magyarország bomladozó határain innen és túl minden magyar szeme nedves volt az örömkönnyekeztől. [...] A Führer és a Duce a lángelméjű emberek ösztönös megsejtésével tudta, miközben saját nemzete jogaiért küzd, a világ tartós békéjét szolgálja, ha nem felejtkezik meg a párizsi békeműben megrabolt kisebb nemzetek igazságáról sem.”²⁶ A lap beszámolt arról, hogy augusztus 30-án „[...] fényárban úszott az egész főváros.”²⁷ Kozma Miklós, a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Rádió igazgatója a rádión keresztül tudatta az ország lakosságával az örömteli hírt, vagyis már a döntés napján értesülhetett az ország Erdély nagy részének visszacsatolásáról. A rádióban elhangzott Budapest polgármesterének felhívása is: a főváros lakossága „[...] három napra lobogózza fel az épületeket és [...] világítsa ki ablakait.”²⁸ A hazatérő kormányférfiakat kitörő örömmel fogadta Budapest.

A címlapon háborús hírek nem voltak. Szinte az egész lap a döntéssel foglalkozott, az előző nap eseményeit óráról órára pontosan rekonstruálva. Először Horthynak, majd Telekinek, Csákyinak, Ribbentropnak és végül Cianónak mondott köszönetet. Fotókat is közölt az államférfiakról. A lap térképet is közzétett, amely feltüntette a „Bécsben megállapított új határt”, az „ezeréves határt” és a „trianoni határt”.

Augusztus 31-ei számában a *Népszava* is a címlapon sorolta a visszacsatolt erdélyi városokat. Közölte azt is, mekkora terület és hány millió lakos került vissza az anyaországhoz. A szociáldemokrata lap szintén részletesen, óráról-órára beszámolt a bécsi eseményekről. A szélsőjobboldali, ellenzéki *Magyarság* eufórikus hangulatban adta hírül „Erdély visszatértét”. „Hitler és Mussolini igazságot szolgáltatott Magyarországnak.”²⁹ „Berlin lakossága ujjongva ünnepli a német, olasz, magyar, román külügyminisztereket.”³⁰ „Köszöntünk Székelyföld!”³¹ „Lelkes tüntetés a német és olasz követség előtt Budapesten.”³²

A Magyarság is közöl térképet az új határról, illetve közzétette Hitler és Mussolini fényképét. „Fékezhetetlen, szilaj lelkesedéssel ünnepel a magyarság Erdélyben.”³³

Még az ellenzéki és a fasizmus elleni harcban főszerepet játszó *Magyar Nemzet* is szünni

nem akaró ujjongással számolt be a „békés revízió”-ról, amelynek megvalósulását a „tengely érdemének” tulajdonította³⁴: „Német–olasz döntőbíróági ítélettel vonták meg az új határt. [...] Visszatért Erdély északi fele Kolozsvárral és a Székelyfölddel. [...] Budapest népe túlárado lelkesedéssel ünnepelte a hazaérkező Telekit és Csákyt. [...] Fáklyás tüntetés a német és olasz követség előtt. [...] Magyarország hálával fordul [...] erős barátai felé, akiknek közbelépése megkönnyítette a magyar igények érvényesülését, [...] a történelmi, földrajzi és népi igazság [...] megközelítését.”³⁵ Szintén közölték Hitler, Mussolini, Ribbentrop és Ciano fotóját, térképet a „megnagyobbodott Magyarország”-ról, adatokat a lakosságról.

Erdély „határtalan lelkesedéssel fogadta a felszabadítókat”³⁶: „A Himnusz és a kormányzó éltetése Nagyvárad utcáin.”³⁷ „Horthy Miklós vezetésével bevonult a honvédség Szatmárnémetibe.”³⁸ „Virágosóben vonultak be honvédeink az ujjongó Szilágysomlyóba.”³⁹ Erdély és az erdélyi magyarság visszatéréssel egy álom vált valóra...

Kétségtelen, hogy valamennyi lap lelkesen ünnepelte a területek visszajuttatását, függetlenül attól, hogy jobboldali vagy baloldali, konzervatív vagy liberális, kormánypárti vagy ellenzéki orgánumnak számított.⁴⁰ Hiába figyelmeztette Kozma Miklós a politikai vezetők körét, hogy „[...] önmaguk által mások számára csinált propagandájukkal önmagukat ne hagyják befolyásolni, mert helyes nagypolitikai elhatározások csak abszolút tárgyilagos alapon hozhatók.”⁴¹ A józan és reális döntések egyre kevésbé jellemezték a politikai elitet.

Korabeli magyar lapokról/lapokból

A Függetlenséget alapításától (1933) Hubay Kálmán, majd az Anschlusst követően Kolosváry-Borcsa Mihály szerkesztette. A lap fasiszta nézeteket és célkitűzéseket hirdetett,⁴² erősen németbarát propagandát folytatott.⁴³ „A magyarországi némettség hűsége a magyar hazához [...] veleszületett népi sajátosság, jellemének egyik alapvonása és őseitől áthagyományozott szent örökség [...]”⁴⁴ Nyugat-Európa lerohanását így indokolta: „A háború döntő fázisához érkezett a belgiumi, hollandiai és luxemburgi eseményekkel. [...] a birodalmi hadsereg békés szándékkal lépte át a határt és kizárólag célja a három ország veszélyeztetett semlegességének biztosítása. [...] csak egy a beszéd tárgya. A társalgásokból kiderül, hogy minden rendű [sic!] és rangú ember felismerte a nyugati hatalmak fenyegetésére feleletül adott német ellenakció szükségességét. [...] a német birodalom létéről vagy nemlétéről van szó.”⁴⁵ „[...] a szövetségesek ezeken az országokon keresztül akartak támadást indítani a Ruhrvidék [sic!] ellen, [...] lényegében [...] Németország egy tempóval megelőzte ellenfeleit.”⁴⁶ A német nép tehát „elszántan állja az élet-halálharcot”. Majd június 18-án a címdalra írta a lap, hogy Franciaország (is) letette a fegyvert. A propaganda célú fotók sem maradtak el: „Német katona harc közben elsősegélyt nyújt [sic!] egy sebesült francia katonának.”⁴⁷ „A német nemzeti szocializmus népjóléti akció szervezetei élelmiszert osztanak ki a megszállt területek lakosainak.”⁴⁸ Az Anglia elleni háborút „Churchill akarja, [...] önös érdekek vezérlik, [...] feláldozza saját népét.”⁴⁹ A támadás megindítása előtt Hitler „még egy utolsó felszólítást intézett Anglia kormányához: [...] Mint győztes az értelemhez fordulok. [...]”⁵⁰ Németország tehát mindent megtett, hogy elkerülje a háborút, de minden hiába, Churchill elszánt.

A hazai lapok közül a Függetlenség számolt be a német hadi eseményekről a legnagyobb terjedelemben, a legrészletesebben, itt figyelhető meg a legerősebb németbarát hang. Az

utolsó oldalon szinte kivétel nélkül minden szám fotókat közölt, kedvező színben feltüntetve a német, illetve olasz hadsereg részvételét a hadszíntereken. A lap nem titkolt szándéka volt, hogy ismert szélsőjobboldali politikusok által írt cikkeken keresztül terjessze a fajvédők szókincsét.

Az eseményekért az első világháborút lezáró békeszerződéseket tették felelőssé: „[...] Bölcs öregek és csökönyös vének állították, hogy ez a béke örökkévaló s nincs földi hatalom, amely rést tudna ütni rajta. [...] békét és igazságot kértünk 20 éven keresztül és mindig elfojtotta hangjainkat a gyűlölet, a rövidlátás szelleme. [...] A fegyvereket [...], ott töltötték meg Verasillesban [sic!], Trianonban.”⁵¹

A lap tájékoztatta olvasóit Teleki és Csáky júliusi németországi utazásáról, amelynek során „[...] napirenden lesz a délkelet-európai [sic!] kérdés.”⁵² Persze a vezető politikai elit igyekezett titokban tartani a tárgyalások valódi hátterét, a sajtó tudtára szinte semmit sem hoztak.⁵³ Mint ahogy az augusztus 16-24. között Turnu-Severinben zajló kétoldali tárgyalásokról sem. Csak annyit lehetett olvasni: „[...] a Zsófia hajón elindult a magyar küldöttség [...]”⁵⁴ Majd: „[...] megszakadtak a [...] tárgyalások.”⁵⁵ A főbb eseményeket megírta a lap, de arról, hogy mi zajlott a színpad mögött, nem tudott beszámolni. A kormány (fél) hivatalos szócsöveként a németek iránti szimpátia erősítése mellett nagy hangsúlyt fektetett a Románia ellenes hangulatkeltésre. A tárgyalások megszakadásáért is kizárólag a románokat terhelte felelősség, akik „csökönyös magatartással késleltetik” az erdélyi kérdés rendezését. A magyarok tettek bizonyos területi engedményeket, de a román delegáció nem volt hajlandó javaslatot tenni a határ módosítására, ragaszkodott a népességcseréhez. A Függetlenség teljesen elfogadhatatlannak ítélte a román javaslatot.

A közvélemény megnyerésében nem véletlenül játszott vezető szerepet a Függetlenség. Mint a hatalmi elithez lojális sajtótermék, kritikus hangnem egyáltalán nem jellemezte a lapot, sem a hazai, sem a német kül- és belpolitikát illetően. De hiába fáradozott oly lelkesen a Németország melletti szimpátia erősítésében, a német megszállást követően – nemcsak az ellenzéki lapokat, – a Függetlenséget is betiltották.

A Pesti Hírlap az ország egyik legolvasottabb napilapjának számított. A liberálisok sokáig az etnikai revízió mellett foglaltak állást, megelégedtek volna a határ menti területek visszaszerzésével. De Teleki az optimális revízióra törekedett, vagyis a lehetséges maximum elérésére. Ezért a miniszterelnök politikáját támogató Pesti Hírlapban is egyre több cikk foglalkozott Erdély szükségzerű visszacsatolásával. Ezek nem tudományos okfejtések alapján, inkább csak a közérthetőség nyelvén fogalmazták meg a történelmi, földrajzi, etnikai érveket, amellyel az Erdélyre vonatkozó magyar jogot akarták bizonyítani.

Miután Besszarábiát és Észak-Bukovinát Románia átengedte a Szovjetuniónak, minden szám címlapon írt az erdélyi kérdésről. A július 3-ai szalagcímek: „Romániában nem szűnnek meg a zavargások.” Besszarábia és Észak-Bukovina elvesztése radikális belpolitikai változásokat eredményezett: „Romániában vasgárdista-nacionalista-antiszemita kormány alakult.”⁵⁶ „A vasgárda röpiratot adott ki arról, hogy Erdélyről nem szabad lemondani.”⁵⁷

A magyar–román tárgyalások állomásairól rendszeresen beszámolt a lap, mindig a címlapon. „Teleki miniszterelnök és Csáky külügyminiszter Németországba utaztak.”⁵⁸ „Hitler két és fél órás tanácskozása Telekivel és Csákyval.”⁵⁹ „A román államférfiak németországi útja azzal függ össze, hogy a délkelet-európai viszonyokat a béke szellemében rendezzék. A salzburgi értekezlet előreláthatólag tényleges eredményekkel végződik.”⁶⁰ „Hitler Berchtesgadenben kihallgatáson fogadta a román miniszterelnököt és a külügyminisztert.”⁶¹

Többször is jelent meg térkép a lapban „Nagy-Magyarország” határaitól és a trianoni határokról, szemléltetve a területvesztéseket. Gyakran közölt olyan tudósításokat külföldi lapokból, amelyek a revíziót propagálták. „Okulhatnak azok az országok és államférfiak, akik múltó győzelemtől elvakítva elfelejtették, hogy végül is van igazság a világon és az igazság soha nem megy veszendőbe.”⁶² – kommentálta a bolgár sajtó Besszarábia és Észak-Bukovina szovjet megszállását. „Oroszország akciója felvetette Magyarország revíziós követeléseit is. [...] Romániának is érdeke, hogy Besszarábia elvesztése után megegyezésre jusson szomszédaival saját békéjének megóvása érdekében.”⁶³ – vélekedett egy genfi lap. A szófiai újságok szinte minden nap írtak az erdélyi kérdésről, adatokat közöltek az elcsatolt területekről, „Trianoni által elrabolt földről” beszéltek.

Mindez azt a célt szolgálta, hogy a közvélemény még inkább a revízió bűvkörébe kerüljön. Sikerült ezzel elvonni a figyelmet más problémákról. Magyarország sokáig „a béke szígeetének” számított a háborús Európában, távol esett tőlünk a frontvonal. A hivatalos propaganda igyekezett úgy beállítani a revíziós sikereket, mintha azok gyógyírt jelentettek volna a gazdasági és társadalmi problémákra. Csak olyan külföldi újságokból idéztek, amelyek pártfogolták a revíziót. A Pesti Hírlap kivételt jelent, ugyanis átvett cikkeket angol lapokból, melyek védtek Romániát egy erőszakos rendezéstől. A Times szerint: „[...] a magyarok olyan területeket akarnak, amelyek Romániát illetik.”⁶⁴ A Figaro hasonlóan vélekedett: „Erdély jelenlegi állapota megfelel a legszigorúbb igazságosságnak.”⁶⁵ A salzburgi tárgyalást követően az angol sajtó rokonszenvvel írt a románok „szembehelyezkedési kísérletéről.” A Turnu-Severinben megfogalmazott román álláspontot, a lakosságcserere alapozott megegyezést a Times szintén védte.⁶⁶

Az, hogy Németország és Olaszország, ellentétben Nagy-Britanniával segítette Magyarországot Erdély visszaszerzésében, – Londonnal szemben – a tengelyhatalmak mellé állította az olvasók jelentős részét. Ezzel párhuzamosan a kormány szította a Románia ellenes hangulatot, ezt erősítve a Pesti Hírlap is idézett román laptudósításokat: „Az Erdély feletti vita nemcsak az erdélyi román parasztok kaszáit élesíti ki, hanem egész Románia összes románjának kaszáit is.”⁶⁷ „Aradon megtiltották a lakosságnak, hogy a magyar rádió műsorát hallgathassa, tilos minden rádión szerzett hír továbbítása. Az ez ellen vétő személyeket huszonnégy órán belül hadbíróság elé állítják.”⁶⁸ A közvetlen tárgyalások megszakadása után, de még a bécsi találkozó előtt a lap szemelvényeket közölt „Románia igazi arcáról”. Nevezetesen arról, „Hogyan írt a román sajtó Hitlerrel és Mussoliniról [...]”⁶⁹: „A Hitler rezsim sikere nem más, mint egy gengszterbanda hatalomra jutása. [...] Mussolinin sem kímélték, [...] esztelenségében hajlandó országát behajszolni egy abesszíniai háborúba, amely Itália részére semmit nem jelent. [...] vajon mit jelent a románok hirtelen pálfordulása, amely a nagy német győzelmek [...] és [...] olasz sikerek óta meglepték a világot?”⁷⁰ Míg Magyarországot őszinte és régmúlta visszatekintő barátság fűzi a tengelyhatalmakhoz, – sugallja a lap – addig Románia képmutató, elvtelen magatartást tanúsít. Magyarországnak bíznia kell abban, hogy Hitler és Mussolini segítségével hamarosan véget lehet vetni a trianoni igazságtalanságnak.

Az ellenzéki Pesti Hírlap külpolitikai téren maximálisan támogatta a kormánypolitikát. Teleki és a liberálisok is az ország függetlenségének megőrzésére törekedtek, és arra, hogy az ország ne kötelezze el magát végérvényesen a németek oldalán. Észak-Erdély és a Székelyföld német-olasz döntőbíróági ítélettel történő visszaszerzése azonban e törekvések kudarcát jelentette. A lehetséges „következményeket” azonban nem vizionálta olvasói előtt a lap,

mérsékelt kritikával sem illette a kormányt a revízió megvalósulásának körülményei miatt.

„A Népszava nem ferdít, nem szédít, nem tévelyeg. Terjesszéték mindenütt!” „A nép szava: Népszava.” „A Népszava minden befolyástól mentes, független, szociáldemokrata napilap.” „Érted küzd a Népszava, te is küzdj érte.” „Igaz, bátor harcos a Népszava. Az igazság bátor harcosa.” Ilyen és ehhez hasonló szlogenekkel hirdette magát a lap. Gyakran helyezkedett kritikai álláspontra a kormány politikájával szemben. Többször betiltották (például a zsidótörvényekkel szembeni állásfoglalása miatt), de 1944 márciusáig kisebb-nagyobb szünetekkel kiadták. Egy viszonylag kis példányszámban megjelenő újságnak mondható,⁷¹ de stabil olvasókörrrel rendelkezett. A szociáldemokrata sajtó legfontosabb lapjának számított.⁷²

A kritikus hangnem elsősorban a kormány belpolitikájával szemben jellemezte a Népszavát. A lapok többsége nem tájékoztatta olvasóit a cenzúra bevezetéséről. A Népszava azonban beszámolt a kormányrendelet kiadásáról: „Teljes cenzúra! Kivétel nélkül minden közleményt be kell majd mutatni a sajtóellenőrző bizottságnak.”⁷³ Felhívta az olvasók figyelmét arra, hogy az adminisztrációs feladatok, többletmunkák miatt előfordulhat, hogy a lap megjelenése késni fog.

1939 szeptemberében a Miniszterelnökség irányelveket fogalmazott meg a sajtó magatartására vonatkozólag. Felszólították a lapokat, törekedjenek tárgyilagosságra a külpolitika tekintetében, és ez feleljen meg a kormány külpolitikai orientációjának. A hírek elosztása olyan legyen, hogy az angol, francia és lengyel hírek összességében ne haladják meg a német híreket. Az első helyre – általában – a német hírek kerüljenek. Azonban Németország ellenfeleinek sértegetése nem megengedett.⁷⁴ Igaza volt Rác Dezsőnek, az MTI londoni megbízottjának, amikor ezt írta: „A háború első halottja a hírszolgálat.”⁷⁵

A renitens Népszava is kénytelen volt az előírásoknak eleget tenni. Általában az utolsó oldalon számolt be a külpolitikai eseményekről, az európai hadszíntérről. Kivétel jelent a következő címdoldali hír: „A brit külügyminiszter elutasító választ adott a német békefelhívásra.”⁷⁶ A lap közölte Halifax rádióbeszédét is: „Az angol birodalom nem fogadja el azt az új világot, amelyet Németország tervez. Az az új rend, melyért Anglia síkra száll, szabad nemzetek egymás javára való együttműködése.”⁷⁷ Fontosnak tartotta tehát a lap (és volt bátorsága) – szemben más napilapokkal – tudatni az olvasókkal, hogyan vélekedett az angol kormány a német terjeszkedésről.

Az erdélyi kérdést érintő tárgyalásokról, illetve a Romániával kapcsolatos egyéb eseményekről a Népszava is napról-napra tájékoztatta olvasóit: „Szovjet-Oroszország ultimátumára Románia kész Besszarábia visszaadásáról és Észak-Bukovina átengedéséről tárgyalni.”⁷⁸ „A vasságdisták bevonásával átalakult a román kormány.”⁷⁹ „Szovjet [...] hadosztályok bevonultak az átengedett Besszarábia és Észak-Bukovina területére.”⁸⁰ „Gigurtu szélsőjobboldali kormányt alakított Romániában.”⁸¹ „Teleki és Csáky Münchenben tárgyal a Magyarországot érintő kérdésekről.”⁸² A lap feltételezi, hogy Délkelet-Európáról lesz szó a tárgyaláson, de közli, hogy biztosat nem lehet tudni. „Románia és Bulgária miniszterelnökeit és külügyminisztereit Salzburgba hívták.”⁸³ „Délkelet-Európa problémája az [...] értekezlet napirendjén.”⁸⁴ „Bukarest javaslatait várják. Romániának kell a kezdeményező lépést tennie.”⁸⁵ „Románia előkészíti a Magyarországgal és Bulgáriával kapcsolatos tárgyalásokat.”⁸⁶ „A római román követ Bukarestbe érkezett kormánya utasításáért [...]”⁸⁷ „Bossy [...] követ megbeszélése Telekivel és Csákyval.”⁸⁸ „Turnu-Severinben megindultak a tárgyalások a magyar és a román megbízottak között.”⁸⁹ „Hóri [sic!] András jelentésétét után holnap reggel

utazik vissza Turnu-Severinbe.⁹⁰ „Megszakadtak a [...] tárgyalások. Kilátás van arra, hogy a legrövidebb időn belül újra felveszik a megbeszéléseket.”⁹¹ „Holnap Szegeden folytatják a magyar-román tárgyalásokat.”⁹² „A tengelyhatalmak budapesti és bukaresti jelenlétételre kormányaikhoz utaztak.”⁹³

„Berlin és Róma álláspontja: Közvetlen tárgyalásokkal kell rendezni a Délkelet-Európai [sic!] kérdéseket.”⁹⁴ „A tengelyhatalmak nemcsak tanácsolják, hanem követelik is Románia megegyezését Magyarországgal és Bulgáriával.”⁹⁵ „Svájci lapvélemény szerint Bukarestben a tengelyhatalmak döntőbíráskodását kérvényezik.”⁹⁶ „A külföldi lapok megállapították Románia csökönységét.”⁹⁷ „Románia még nem válaszolt a tárgyalások újrakezdését indítványozó magyar javaslatra.”⁹⁸ A tárgyalások elhúzódásáért a Népszava is kizárólag Romániát tette felelőssé. Kétszínűséggel, köntörfalazással vádolta a tárgyalópartnert.

Bár készségét nyilvánította Románia a fennálló ellentétek békés rendezésére, de belső propagandával olyan helyzet megteremtésére törekedett, amely a dolgok legveszedelmesebb összekuszálását vonhatja maga után. A román sajtóviszonyok, az a szellem, ahogy Bukarestben a közvéleményt irányították, érvénytelenítette azt a bismarcki mondást, mely szerint minden újságcikk mögött egy ember áll. Ahogy a román lapok írtak az nem egy cikkíró felfogása volt.⁹⁹ „[...] központi vezényszóra nyilatkoznak, amikor ellenkezést hirdetnek a revíziós igényekkel szemben.”¹⁰⁰ Irredenta mozgalom címen letartóztattak több magyart. Több külföldi laptudósítót kiutasítottak.¹⁰¹ Román lapok azt bizonygatták, hogy bár nemrég csatlakozott csak Románia a tengelyhatalmak politikájához, valójában „[...] a román nép előbb állt a tengelyhatalmak mellé, mint bárki más.”¹⁰² Ezt persze cáfolja a Népszava. Tehát a szociáldemokrata lap is részt vesz a románellenes hangulatkeltésben.

Elgondolkodtató idézet olvasható a döntés másnapján. Miután a küldöttséget szállító vonat befutott Budapestre, a pályaudvaron a miniszterelnök komor hangú beszédet tartott. Lelkiismeret vizsgálatra szólított fel, és arra, hogy tanuljunk a múltból. „A visszatért nemzetiségeket ne nézze a nemzet az elmúlt idők szemüvegén keresztül [...]. Senki a nemzet bizalmával és értekeivel vissza ne éljen [...]. Nagy pillanatokban nem az örömujjongás a fontos, hanem az, hogy komolyan gondolkozzunk, magunkba szálljunk, meglássuk ősink, apáink hibáit és tanuljunk belőlük a jövőre.”¹⁰³ Teleki itt arra gondolt, a terület visszacsatolásokkal ismét soknemzetiségűvé vált Magyarországon, a nemzetiségi kérdés újra napirendre kerül. De nem szabad azt az elnyomó nemzetiségpolitikát folytatni, ami korábban jellemezte az országot. A nemzetiségekkel szemben elkövetett méltánytalanságok beismerését csak a Népszava vállalta fel, a többi lap nem.

Szintén csak a Népszava hívta fel a figyelmet a Közel- és Távol-Keletet Németországgal összekötő kereskedelmi utak jelentőségére, ezzel (is) magyarázta a német aktivitást a Duna-medencében: „[...] a Közép-Európai [sic!] és a balkáni területek nemcsak nyersanyagforrást és nemcsak piacot jelentenek a német és olasz gazdaság számára, hanem fontos átjárót is.”¹⁰⁴ „A háború jelenlegi szakaszában rendkívül fontos szerepe van Délkelet-Európának a katonai háborút kiegészítő nyersanyagháborúban. [...] a salzburgi tárgyalásokat ebbe az általános német-olasz tervbe kell beleilleszteni.”¹⁰⁵ Mindez új megvilágításba helyezte a német szerepvállalást a térségben.

„[...] legtöbbször nem az események valódi irányának felderítésére törekszenek [...]. Nincs semmi okunk arra, hogy ne merjünk őszintén szembenézni a valósággal. Nem vagyunk hajlandók a tényeket letagadni, vagy félremagyarázni, akkor sem, ha nem szájunk íze szerint valók, nem vagyunk hajlandók jelentőségüket eltúlozni még akkor sem, ha alakulásuk

nekünk kedvez.”¹⁰⁶ A bekeretezett cikk „A háború” címet kapta, és tekinthetjük a Népszava ars poeticá-jának.

A Magyarságot Milotay István és Pethő Sándor alapította 1920-ban. A jobboldali ellenzéki lap kommunista ellenes, antiliberális és antiszemita volt egyszerre. 1934-ben kilépett Milotay, és megalapította a fasiszta nézeteket propagáló Új Magyarságot. 1938-ban a nyilaskeresztes párt vezéré, Hubay Kálmánt nevezték ki a lap főszerkesztőjévé.¹⁰⁷ Ezután a náci Németország terjeszkedési törekvéseivel kapcsolatos félelmeit nyíltan hangoztató Pethő Sándor is elhagyta a lapot, és megalapította az antifasiszta Magyar Nemzetet. Hubay vezetése alatt a Magyarság lett a legolvasottabb nemzetiszocializmust hirdető lap.

A német és olasz hadisikerekről a Magyarság számolt be a legnagyobb elragadtatással: „Nagylelkű és lovagias a franciáknak adott fegyverszüneti szerződés. Németországnak nincs szüksége a francia flottára, és ünnepélyesen kijelentette, [...] erre [...] nem tart igényt.”¹⁰⁸ „A német bűvárhajók megsemmisítő tevékenysége Anglia körül.”¹⁰⁹ „Hitler, a győzedelmes hadvezér bevonult a fővárosba. Berlin egész lakossága felsorakozott a lobogókkal és virágokkal díszített útvonalon. Példa nélküli lelkesedés viharzik a Führerhez.”¹¹⁰ „Sivatagi olasz támadás Egyiptom ellen.”¹¹¹ „Olasz repülők nagy sikerű támadása Málta ellen.”¹¹² „Az olaszok elől visszavonult az angol flotta az első tengeri ütközetben.”¹¹³

A németek nyugati-európai győzelmei hatására a szélsőjobboldali pártok fokozták tevékenységüket. A zsidótörvény szigorú végrehajtását követelték, a kormány külpolitikájának határozott német orientációját, és Teleki lemondását. Valójában azonban a nyilas mozgalom hanyatlani kezdett, taglétszámuk megfogyatkozott, Imrédy és támogatói is elhatárolták magukat tőlük. Volt néhány látványos megmozdulásuk, de tömegbefolyásuk ebben az időben nem jelentős.

A Magyarság, különösen miután Hubay lett a lap vezetője, fokozott hangsúlyt helyezett az antiszemita nézetek terjesztésére: „Hogyan oldották meg a zsidókérdést a Protektorátusban?”¹¹⁴ „Mit mond a zsidók nemzeti kátéja? Mi is a zsidók alapigazsága?”¹¹⁵ „Meddig zsidó valaki?”¹¹⁶ „Zsidó csillag, gettórendszer és munkakényszer! A teljes elkülönítés alapján oldották meg a zsidókérdést a lengyel főkormányzóságban.”¹¹⁷ „Helyezzék zár alá az összes zsidó birtokot!”¹¹⁸ A lap rendszeresen beszámolt a Nyilaskeresztes Párt, a Magyar Nemzetiszocialista Párt és a Turul Szövetség rendezvényeiről, felhívásairól, közleményeiről.

„Hitler Európája” címmel a következő cikk olvasható: „A régi Európa nagyobbik része, a liberalizmus, a demokrácia, s a feudalizmus eszmevilága szerint [...] élt. Nem kétséges [...], ezek helyett [...] korszerűbb elveket fognak alkalmazni az európai népek felelős vezetői, hiszen ezeknek az elveknek a gyakorlatban való sikerét a német és olasz építőmunka eredményei már igazolják. Maga Roosevel, a legnagyobb demokrácia vezérfia, az Egyesült Államok elnöke jelentette ki, hogy a háborús sikerek kétségtelenül összefüggésben vannak a totális elvekkel, amely elvek valamely nép belső egységét oly tökéletesen megvalósítják, ahogy erre a demokráciák képtelenek. [...] Hitler Adolf több mint államfő és több mint hadvezér. Reformer és filozófus is, akinek nemcsak a fegyverei, hanem az eszméi is győzelmessé lettek Európában, amelynek jövőjét immár ő maga fogja megszabni [...] azzal a szellemiséggel, amellyel megteremtette a maga legyőzhetetlen, megelégedett és boldog birodalmát.”¹¹⁹

Saját ideológiájuk mellett a revíziós célokat is ugyanolyan céltudatosan hirdették. A „Mindent vissza!” és a „Nem, nem, soha!” jelszavakat leginkább a nyilasok vallották magukénak. Nem elégedtek meg az etnikai revízióval, 1940-ben egész Erdélyt követelték. Mindezt Németország és Olaszország segítségével kívánták megvalósítani. A tengely támogatása nélkül

nem tartották megvalósíthatónak Erdély visszacsatolását. Ezért a lap a Hitler és Mussolini iránti szimpátiát napról-napra erősíteni igyekezett olvasóiban. „A tengelyhatalmak soha nem feledkeztek meg Magyarország jogos revíziós igényeiről.”¹²⁰ „Teleki miniszterelnök és Csáky külügyminiszter Münchenben. Sorsdöntő tanácskozás a nemzetiszocialista birodalom fővárosában.”¹²¹

A lap nagy lelkesedéssel tájékoztatta olvasóit, hogy a közeljövőben valószínű előrelépés fog történni a magyar-román kérdésben, ugyanis „a román miniszterelnök és külügyminiszter meghallgatásukat kérték Berlinben.”¹²² „Románia bejelentette Budapesten, hogy hajlandó a barátságos eszmecserék felvételére.”¹²³ „A tengelyhatalmak teljes megértést tanúsítanak a magyar ügy iránt. Romániának tudomásul kell venni [...] a magyar követeléseket.”¹²⁴ „Olasz hivatalos vélemény: A közeljövőben valóra válik a délkelet-európai [sic!] kérdés békés rendezése.”¹²⁵ Genfi lap: „Romániának meg kellene elégednie harminc év előtti határaival.”¹²⁶ Felháborodva írja, hogy a francia sajtó viszont csak „nem tagadja meg magát”. „A farkas” című cikkben Magyarországot és Bulgáriát azzal vádolja, hogy „[...] azon Románia területére éheznek, amelynek a páriszkörnyéki [sic!] békék oly igazságos módon szolgáltatnak elégtételt.”¹²⁷ „Bukaresti hírek: Románia a jövő héten adja át Magyarországnak és Bulgáriának első javaslatát.”¹²⁸ „Bukaresti sajtóhadjárat az igazságos és méltányos magyar követelések ellen: [...] a legnagyobb boldogság Romániában kisebbségben élni.”¹²⁹ „Újabb figyelmeztetés a románoknak: Azokat a sebeket, amelyeket Versailles ütött, végleg meg kell gyógyítani!”¹³⁰ „Turn-Severin [sic!] után tárgyalás – Bécsben!”¹³¹

A döntést kommentálva pedig így írt: „Egy nagy tanulsága még van az új bécsi döntőbírói ítéletnek. S az, hogy Délkelet-európában [sic!] megszűnt mindörökre a nyugati demokrácia befolyása, [...] ez a nagy és sokat szenvedett terület a jövőben az európai politikát uraló tengelyhatalmak gazdasági és politikai célkitűzéseivel párhuzamosan kell hogy berendezze új életét.”¹³² A Magyarság szélsőjobboldali lapként a tengelyhez történő csatlakozást nemcsak kívánatos, hanem elkerülhetetlen következménynek is tartja. Ezt más újságok nem merték megjósolni...

„A Magyar Nemzet küzd, hogy Magyarország magyar ország maradjon.” Az 1938-ban Pethő Sándor által alapított lap náciellenes szellemiséget képviselt. Finanszírozását főként liberális gyárosok és bankárok biztosították. 1940-ben Pethő távozását követően Hegedüs Gyula került a szerkesztői székbe.¹³³ Hivatalosan ellenzéki lapnak számított, de a Pesti Hírlaphoz hasonlóan a Teleki-kormány kül- és belpolitikáját maximálisan támogatta, legalábbis a tárgyalat időszakban.

A németek és olaszok iránti szimpátiát a háború előtti időkben még igyekezett erősíteni olvasóiban. „Napok vagy órák kérdése lesz Anglia elfoglalása.”¹³⁴ „Anglia a felelős azért, hogy folytatódik a háború, amely Anglia megsemmisítésére vezet majd.”¹³⁵ Vagy Pethő cikke az „öngyilkos fölényérzet”-ről: „[...] semmi se jogosíthatta fel a nyugati népek vezetőit arra a fennhéjázó és elbizakodott magatartásra a németekkel szemben, mint aminőt még Hitler gigászi fegyverkezése után is tanúsítottak.”¹³⁶ „Alázat kellett volna.” – vélekedik a szerkesztő. „[...] egész [...] Európa meg nem értéssel nézett ránk, csak Olaszországból és Németországból hangzott felénk egy-egy megértő szó, egy-egy meleg üzenet és nyílt felénk egy-egy baráti kézfogás, [...] soha a történelem során még nem volt államférfi, aki a hatalomra jutás után annyira beváltotta és betartotta volna azt, amit a hatalomra jutás előtt ígért, mint Benito Mussolini.”¹³⁷ A lap köszönti a „génuszt” születésnapján: „Benito Mussolini, Olaszország nagy Duceja most tölti be 57. születésnapját. [...] Itália nagy ünnepe egyben a mi ünnepünk.

[...] Magyarország tudja: Mussolini volt az első, aki felismerte a Trianon utáni magyar revíziós igények igazságosságát és mindent megtett [...] ezek megvalósítására.”¹³⁸ (Olaszország aktív szerepére emlékezett a Magyar Nemzet az első bécsi döntés meghozatalában – a szerző.) Nem a Magyarságban vagy más szélsőjobboldali lapban, hanem itt olvashatjuk, hogy „a fasizmus szelleme a fiatalság lendülete”.

Erdélyi utazás során látott „székely szötte”-ről olvashatunk, „[...] láttam, hogy késül. Sok százból tevődik össze. A fehér mellett leginkább feketéből és pirosból. Ahogy a Székelyföld története is tele van fekete szenvedéssel és elpusztíthatatlan élni akarással.”¹³⁹ A cikk írója tiszteletét fejezi ki az erdélyi magyarság előtt, akik a megpróbáltatásokat jelentő a román elnyomás alatt is kitartottak szülőföldjük mellett. Az Országos Magyar Párt tevékenységét, küzdelmeit ecseteli Wesselényi Miklós „20 év kisebbségi politika” című írása. „A párizskörnyéki [sic!] békével kapcsolatosan aláírt kisebbségi szerződések [...] széles körű jogokat biztosítottak volna romániai nemzetiségeknek. Csakhamar nyilvánvaló lett azonban, hogy a román kormány nem gondol komolyan nemzetközi kötelezettségeinek betartására, és a kisebbségek, elsősorban a magyar kisebbség tökéletes elnyomására törekszik.”¹⁴⁰ A magyar helytállás hangsúlyozását és a románellenes hangulatkeltést tehát a Magyar Nemzet is fontosnak tartotta.

A revíziót megelőző eseményekről szintén beszámolt, a többi újsághoz hasonlóan mindig a címdaloldon: „Hitler Ribbentrop jelenlétében fogadta Gigurtut és Manoilescut. [...] A román lapok éles magyarelles hangja megnehezíti a kiegyezést.”¹⁴¹ „A magyar küldöttség Hóry [sic!] András vezetésével különhajón elindult a magyar-román tárgyalás színhelyére.”¹⁴² „Turnu Severin-ben átadták a magyar javaslatot.”¹⁴³ „Félbemaradt a megbeszélés, mert nem válaszolt Románia a magyar javaslatra.”¹⁴⁴ Érdemi információkkal tehát a Magyar Nemzet sem tudta ellátni az olvasókat, csak megírta a főbb történéseket, de nem kommentálta azokat.

A döntés után a nemzetiségek jogainak tiszteletben tartása mellett érvelt, amellyel hogy ne kövessük el azokat a hibákat a románokkal, amit ők elkövettek az erdélyi magyarsággal: „A politikai veszélyesség és emberiség egyformán követeli, hogy a magyarság méltányosan forduljon Erdély földje felé. [...] a magyar politika [...] vezetői is ezekre az elvekre alapozzák erdélyi politikájukat, ahogy az világosan látható a miniszterelnök megnyilatkozásaiból. A népek természeti joga követeli, hogy minden nép szabadon fejthesse ki [...] nemzeti egyéniségét. Úgy hisszük, ez a szabad fejlődés az alapelve annak is, hogy több nép együtt élhessen egyetlen állam határai között és ez az elv be nem tartatott, ezen bukott meg Nagy-Románia.”¹⁴⁵ (A Trianon előtti elnyomó magyar nemzetiségpolitikát persze nem említi a románellenes cikk.)

A Magyar Nemzet sem viselkedik „igazi” ellenzéki lap módjára. A fasizmus elleni harcban betöltött későbbi fontos szerepe nem jelenik meg meg. A kritikai vélemények hiánya tapasztalható a kormánypolitikát illetően. Talán még nem láthatóak egyértelműen aggasztó jelek az újságírók előtt, illetve nemcsak az olvasókat nem tájékoztatják, ők maguk sem rendelkeznek információkkal ahhoz, hogy teljes képünk legyen a háttérben zajló diplomáciai manőverekről.

A korabeli magyar lapok nem jelentettek meg markáns ellenzéki vagy kormánypárti jelleget.

Ami a lapokból kimaradt...

Az erdélyi revízió megvalósítása a nyugat-európai német hadisikerek után kezdett realitássá válni a magyar külpolitika számára. Nyugat után Kelet felé „tekintett” a német hadigépezet. Meg kellett azonban teremteni a hátteret a Szovjetunió elleni háborúhoz. Ahhoz, hogy a haderő átvonulását biztosítani lehessen, ki kellett küszöbölni néhány akadályozó tényezőt. Ilyen volt a magyar–román területi vita.

Ugyanúgy fontosak voltak Németország számára a magyar vasútvonalak, mint a román kőolaj. A kérdést Hitler úgy kívánta megoldani, hogy egyik fél igényét sem elégíti ki teljesen, de mindkettőnek tesz engedményeket. Miután a Szovjetunió felszólította Romániát Besszarábia és Észak-Bukovina átadására, a magyar diplomácia is támadásba lendült Románia ellen, és az 1920-ban elcsatolt területek visszaadását követelte. A román kormány – német javaslatra – elfogadta a szovjet ultimátumot. Július 4-ei II. Károly román királynak küldött levelében Hitler az erdélyi kérdést illetően is egyértelműen fogalmazta meg álláspontját, nevezetesen, indokoltnak tartotta a magyarlakta területek átengedését. A király válaszul ígéretet tett a tárgyalások megkezdésére Magyarországgal. Tehát júliusban még Németország elzárkózott a kérdés közvetlen rendezésétől, de valószínűsíteni lehetett, hogy a felek nem fognak kompromisszumos megoldást találni. Ezen eseményekről természetesen a korabeli újságolvasónak semmit sem hoztak a tudomására.

Mintahogy a július 10-én Münchenbe látogató magyar delegációval folytatott megbeszélések, és a Berchtesgadenben tett román látogatás részleteiről sem. A két megbeszélés között Hitler immár határozottabb hangú levélben hívta fel a román király figyelmét a területi engedmények elkerülhetetlenségére. Ennek eredményeképp 14 ezer km² nagyságú területet ajánlott fel Gigurto miniszterelnök Ribbentrop közvetítésével Magyarországnak. A magyar követelés 72 ezer km²-re vonatkozott, a román ajánlat így elfogadhatatlan volt. Augusztusra mindkét fél engedni kényszerült. Azonban így sem jutottak megegyezésre a Turnu Severinben (Szörényvár) tartott kétoldali megbeszélések során. A románok ugyanis lakosságcserét ajánlottak, a magyar küldöttség viszont 60 ezer km²-nyi területre tartott igényt. Nyilvánvalóvá vált, az álláspontok olyan távol esnek egymástól, hogy a közvetlen megállapodás nem lehetséges. Románia döntőbíráskodásra kérte fel a tengelyhatalmakat.

Egyértelműen sikerként könyvelhette el a magyar kormány Erdély revízióját, mégha ez részleges is volt (valamennyi korabeli magyar újság egyként ünnepelt a döntés másnapján, szemrehányás sehol nem tapasztalható). 400 ezer magyar maradt Romániában, és több mint egymillió román került magyar fennhatóság alá. Erdély bonyolult nemzetiségi viszonyai azonban nem tették lehetővé egy igazságos határ meghúzását. Döntésével Hitler Magyarországnak kedvezett, a magyar delegáció győzelemként ünnepelte döntőbíráskodást, a románok tragédiaként fogták fel. A döntés kihirdetésének pillanatairól Ciano a következőket jegyezte fel: „A magyarok örömeikben képtelenek uralkodni magukon, amikor meglátják a térképet. Aztán tompa zuhanást hallunk, Manoilescutól (a román külügyminiszter – a szerző) ered, ajultában az asztalra esett...”¹⁴⁶

Az ország területi gyarapodása és lakosságának növekedése a kormány presztízsét erősítette. Magyarország ünnepelt, Erdélyben pedig virágesőt szórtak a bevonuló honvédek lába elé (ahogy a korabeli lapok erről beszámoltak). Az elszakított területek közül Erdélynek különleges jelentősége volt. Itt élt a legtöbb magyar, ez volt a legnagyobb elcsatolt terület (nagyobb, mint ami Trianon után megmaradt az országból), megtestesítette évszázadokon

át a magyar államiságot, a kultúra és a politikai élet sok neves képviselőjének szülőhelye volt. A döntést követően Magyarország a tengelyhatalmak mellett szerződészerű elkötelezettséget volt kénytelen vállalni. 1940. november 20-án a magyar kormány csatlakozott a Németországot, Olaszországot és Japánt tömörítő háromhatalmi egyezményhez. 1941. június 26-án Németország oldalán beléptünk a Szovjetunió elleni háborúba.

A siker azonban – tudjuk – nem volt tartós. A második világháború utáni párizsi békeszerződés az 1920-as trianoni határok helyreállításáról rendelkezett.

BIBLIOGRÁFIA

I. Felhasznált sajtótermékek

Függetlenség, 1940. Felelős szerkesztő: Kolosváry-Borcsa Mihály.

Magyar Nemzet, 1940. Felelős szerkesztő: Erdélyi György.

Magyarság, 1940. Felelős szerkesztő: Rattkay R. Kálmán.

Népszava, 1940. Felelős szerkesztő: Szakasits Árpád.

Pesti Hírlap, 1940. Felelős szerkesztő: Kovács Dezső.

II. Felhasznált irodalom

ÁDÁM MAGDA: A versailles-i Közép-Európa összeomlása. *Századok*, 1999. 4. sz.

BÁN D. ANDRÁS: *Illúziók és csalódások*. Nagy-Britannia és Magyarország 1938–1941. Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó.

BARCZA GYÖRGY: *Diplomataemlékeim 1911-1945*. 1-2. k. Szerk. Antal László. Európa–História, 1994.

BIBÓ ISTVÁN: *Válogatott tanulmányok*. I–IV. kötet. Budapest, 1986–90, Magvető.

CZETTLER ANTAL: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941*. Budapest, 1997, Magvető Kiadó.

CSATÁRI DÁNIEL: *Forgószelemben*. Magyar–román viszony 1940–1945. Budapest, 1968, Akadémiai Kiadó.

DIÓSZEGI ISTVÁN: *A revízió bűvöletében*. Külpolitikai alternatívák Trianon után. *Rubicon*, 1993. 5. sz.

GERGELY JENŐ – PRITZ PÁL: *A trianoni Magyarország 1918–1945*. Budapest, 1998, Vince Kiadó.

GERGELY JENŐ – GLATZ FERENC – PÖLÖSKEI FERENC (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Budapest, 1991, Kossuth Könyvkiadó.

GLATZ FERENC: Trianon tegnap és ma. *História*, 1990. 3. sz.

HANÁK PÉTER: Egy széttört régió nyomorúsága. *Rubicon*, 1993. 5. sz.

HORTHY MIKLÓS: Emlékirataim. Szerk. Antal László. Budapest, 1990, Európa–História.

HORY ANDRÁS: *Bukaresttől Varsóig*. Visszaemlékezések. Szerk. Pritz Pál. Budapest, 1987, Gondolat.

JUHÁSZ GYULA: *A háború és Magyarország. 1938–1945*. Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó.

JUHÁSZ GYULA: A magyar revíziós célok és a nagyhatalmak. *História*, 1990. 3. sz.

JUHÁSZ GYULA: A második bécsi döntés. In Kiss Gy. Csaba (szerk.): *Magyarságkutatás*. Budapest, 1987, Magvető.

JUHÁSZ GYULA: *A Teleki kormány külpolitikája 1939–1941*. Budapest, 1964, Akadémiai Kiadó.

JUHÁSZ GYULA (összeállította): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához*. V. k. Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó.

KEMÉNY ISTVÁN – SÁRKÖZI MÁTYÁS (sajtó alá rendezte): *Bibó István összegyűjtött munkái*. I. kötet.

- Bern, 1985, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.
- KIM JIYOUNG: *A nagyhatalmi politika és az erdélyi kérdés a második világháború alatt és után*. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.
- KÓKAY GYÖRGY – BUZINKAY GÉZA – MURÁNYI GÁBOR: *A magyar sajtó története*. Budapest, 2001, Sajtóház Kiadó.
- L. BALOGH BÉNI: A második bécsi döntés. *Rubicon*, 2005. 6. sz.
- L. NAGY ZSUZSA: Igazságot Magyarországnak. Lord Rothermere helye a nap alatt. *Rubicon*, 1993. 5. sz.
- L. NAGY ZSUZSA: *Liberális pártmozgalmak 1931–1945*. Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó.
- L. NAGY ZSUZSA: Trianon – a magyarság és Európa ügye. *História*, 1990. 3. sz.
- MACARTNEY, CARLYLE AYLMER: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1939–1941*. Budapest, 1993, Occidental Press.
- ORMOS MÁRIA: *Kozma Miklós*. Egy nemesen konzervatív magyar propagandapolitikus. *Rubicon*, 2001. 1.sz.
- PÁVA ISTVÁN: *Trianon–Belvedere–Hadbálépés*. Pécs, 1995, Pannónia Kiadó.
- RÁNKI GYÖRGY: *A második világháború története*. Budapest, 1982, Gondolat.
- RÁNKI GYÖRGY–PAMLÉNYI ERVIN–TILKOVSKY LÓRÁNT–JUHÁSZ GYULA (összeáll.): *A Wilhelmstraße és Magyarország*. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Budapest, 1968, Kossuth Könyvkiadó.
- RÁNKI GYÖRGY (főszerk.): *Magyarország története 10 kötetben*. 8/2. 1918–1919, 1919–1945. Budapest, 1984, Akadémiai Kiadó.
- ROMSICS IGNÁC: *Bethlen István*. Politikai életrajz. Budapest, 1999, Osiris Kiadó.
- ROMSICS IGNÁC: *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*. Budapest, 1996, Osiris Kiadó.
- ROMSICS IGNÁC: *Integrációs törekvések Közép- és Kelet-Európában a 19-20. században*. Budapest, 1997, Teleki László Alapítvány.
- ROMSICS IGNÁC: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép-Délkelet-Európában a 19. és a 20. században*. Budapest, 1998, Napvilág Kiadó.
- ROMSICS IGNÁC (szerk.): *Trianon és a magyar politikai gondolkodás. 1920–1953*. Budapest, 1998, Osiris Kiadó.
- ROTSCHILD, JOSEPH: *Románia története a két világháború között*. Szeged, 1995, JATE Történész Diákkör.
- SZABÓ MIKLÓS: Trianon múltja és jelene. *Rubicon*, 1993. 5.sz.
- SZÁSZ ZOLTÁN: *A románok története*. Budapest, 1993, Bereményi Kiadó.
- SZÁSZ ZOLTÁN (szerk.): *Erdély története III. k. 1830-tól napjainkig*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó.
- SZINAI MIKLÓS – SZÜCS LÁSZLÓ (szerk.): *Horthy Miklós titkos iratai*. Budapest, 1963, Kossuth Könyvkiadó.
- TELEKI PÁL: Válogatott politikai írások és beszédek. Szerk. Ablonczy Balázs. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.
- TILKOVSKY LÓRÁNT: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938–1941*. Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó.
- ZEDLER MIKLÓS: *A revíziós gondolat*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó.

¹ 1914-től szigorú háborús cenzúra működött.

² Az ellenzéki liberális lapok megjelenését bankok és gyáripárosok segítették hirdetések, fizetett közleményeken keresztül.

³ Az utolsó választásokat 1939 májusában tartották.

⁴ Trianon jelentése: háromszoros nem (tria non).

⁵ BIBÓ ISTVÁN: *Válogatott tanulmányok*. I–IV. kötet. Budapest, 1986–90, Magvető. I. köt. 353–354.

⁶ Románia kapta a legnagyobb területet, 102 ezer km²-t, több mint ötmillió lakossal.

- ⁷ 1910-ben míg a nemzetiségek aránya 45,6%, 1920-ban már csak 10,5%. ZEIDLER MIKLÓS: *A revíziós gondolat*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó. 45.
- ⁸ Zeidler: i. m. 37–38.
- ⁹ Ez a kormány jóváhagyásával és jobboldali társadalmi szervezetek közreműködésével zajlott.
- ¹⁰ Jelentése: politikai mozgalom, amely egy ország területi követeléseit történelmi jogokra vagy nemzetiségi összetartozásra alapozza.
- ¹¹ Jelentése: felülvizsgálat, itt: nemzetközi szerződések újratárgyalása. Revíziós mozgalom: az elszakított területek visszaszerzését célzó politikai törekvés.
- ¹² Az ismertebbek: Országos Propaganda Bizottság, Területvédő Liga, Magyar Országos Véderő Egyesület, Ébredő Magyarok Egyesülete, Turul Szövetség, Magyar Nemzeti Szövetség, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége stb.
- ¹³ Különbféle kiadványokban ismertette a revízióval kapcsolatos álláspontját. Ezek közül a legnagyobb visszhangot keltett munka: *Igazságot Magyarországnak* című tanulmánykötet, amely angol nyelven is megjelent *Justice for Hungary* címmel.
- ¹⁴ Thomas Woodrow Wilson (1856–1924) amerikai elnök 14 pontban foglalta össze az első világháborút lezáró békeszerződések irányelveit.
- ¹⁵ KIM JIYOUNG: *A nagyhatalmi politika és az erdélyi kérdés a második világháború alatt és után*. Budapest, 2000, Osiris Kiadó. 54.
- ¹⁶ A nyugati hatalmak Németországgal szembeni határozott fellépésére csak Lengyelország megtámadása (1939. szeptember 1.) után került sor.
- ¹⁷ Ránki et al: i. m. 16.
- ¹⁸ *Függetlenség*, 1940. augusztus 31. 1.
- ¹⁹ *Függetlenség*, 1940. augusztus 31. 1.
- ²⁰ *Függetlenség*, 1940. szeptember 1. 1.
- ²¹ *Függetlenség*, 1940. szeptember 1. 12.
- ²² *Függetlenség*, 1940. szeptember 1. 4.
- ²³ *Függetlenség*, 1940. augusztus 31. 1.
- ²⁴ *Függetlenség*, 1940. augusztus 31. 4.
- ²⁵ *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 31. 1.
- ²⁶ *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 31. 1.
- ²⁷ *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 31. 6.
- ²⁸ *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 31. 6.
- ²⁹ *Magyarság*, 1940. augusztus 31. 1.
- ³⁰ *Magyarság*, 1940. augusztus 31. 2.
- ³¹ *Magyarság*, 1940. augusztus 31. 3.
- ³² *Magyarság*, 1940. augusztus 31. 4.
- ³³ *Magyarság*, 1940. szeptember 3. 2.
- ³⁴ „[...] a tengelyhatalmak Magyarország iránti őszinte barátságát semmi sem fejezi ki annyira, mint az, hogy akkor, midőn történelmük legsorsdöntőbb, legviharosabb harcaival vannak elfoglalva, időt találtak arra, hogy a magyar nemzetnek igazságot szolgáltatassanak. Ez nemcsak a magyarság megbecsülését jelenti, de a tengelyhatalmak erejét is, mert élet-halál-harcukban [sic!] is meg tudták mutatni, hogy délkelet-európában [sic!] a békét stabilizáló, a konfliktusokat elrendező feladatuk és hivatásuk van.” *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 5. 5.
- ³⁵ *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 31. 1.
- ³⁶ *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 6. 1.
- ³⁷ *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 3. 5.
- ³⁸ *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 6. 1.
- ³⁹ *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 10. 1.
- ⁴⁰ Egyetlen párt volt, amely a revíziót helytelenítette, a kommunisták pártja. Ez a párt azonban

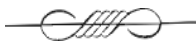
csak illegálisban működött, számottevő bázisa nem volt.

- 41 ORMOS MÁRIA: *Kozma Miklós*. Egy nemesen konzervatív magyar propagandapolitikus. *Rubicon*, 2001. 1.sz., 77.
- 42 Imrédy Béla vezércikkét átvette egy olasz lapból: „Nemcsak azért állottunk a tengelyhatalmak mellé, mert ők ugyanúgy életjogaikat és igazságukat követelik a sorstól, hanem azért is, mert érezzük, hogy ma minden nemzetnek szüksége van erre a friss erőket felszabadító társadalmi megújulásra.” *Függetlenség*, 1940. május 26. 3.
- 43 KÓKAY GYÖRGY – BUZINKAY GÉZA – MURÁNYI GÁBOR: *A magyar sajtó története*. Budapest, 2001, Sajtóház Kiadó. 186.
- 44 *Függetlenség*, 1940. május 7. 4.
- 45 *Függetlenség*, 1940. május 11. 5.
- 46 *Függetlenség*, 1940. május 11. 2.
- 47 *Függetlenség*, 1940. június 20. 8.
- 48 *Függetlenség*, 1940. június 29. 12.
- 49 *Függetlenség*, 1940. július 20. 1.
- 50 *Függetlenség*, 1940. július 20. 1.
- 51 *Függetlenség*, 1940. június 4. 4.
- 52 *Függetlenség*, 1940. július 10. 1.
- 53 Hitler ígéretet tett a magyar delegációnak, hogy felszólítja a román kormányt, kezdeményezzen közvetlen tárgyalásokat Magyarországgal az erdélyi kérdésről. (Betartotta ígéretét.) A müncheni tárgyalás részleteiről azonban nem számoltak be a korabeli magyar lapok.
- 54 *Függetlenség*, 1940. augusztus 15. 1.
- 55 *Függetlenség*, 1940. augusztus 25. 1.
- 56 *Pesti Hírlap*, 1940. július 5. 1.
- 57 *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 7. 1.
- 58 *Pesti Hírlap*, 1940. július 10. 1.
- 59 *Pesti Hírlap*, 1940. július 11. 1.
- 60 *Pesti Hírlap*, 1940. július 25. 1.
- 61 *Pesti Hírlap*, 1940. július 27. 1.
- 62 *Pesti Hírlap*, 1940. július 2. 3.
- 63 *Pesti Hírlap*, 1940. július 5. 2.
- 64 *Pesti Hírlap*, 1940. július 30. 4.
- 65 *Pesti Hírlap*, 1940. július 30. 4.
- 66 *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 20. 3.
- 67 *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 7. 1.
- 68 *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 9. 9.
- 69 *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 28. 3.
- 70 *Pesti Hírlap*, 1940. augusztus 28. 3.
- 71 1940-ben 25 ezer példányban jelent meg.
- 72 JUHÁSZ GYULA: A második bécsi döntés. In *Magyarságkutatás*. Szerk. Kiss Gy. Csaba. Budapest, 1987, Magvető. 126.
- 73 *Népszava*, 1940. augusztus 29. 6.
- 74 Juhász: i. m. 123–124.
- 75 L. NAGY ZSUZSA: *Liberális pártmozgalmak. 1931–1945*. Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó. 124.
- 76 *Népszava*, 1940. július 23. 1.
- 77 *Népszava*, 1940. július 23. 2.
- 78 *Népszava*, 1940. június 28. 1.
- 79 *Népszava*, 1940. június 29. 1.
- 80 *Népszava*, 1940. június 29. 1.

- 81 *Népszava*, 1940. július 5. 1.
82 *Népszava*, 1940. július 10. 1.
83 *Népszava*, 1940. július 24. 1.
84 *Népszava*, 1940. július 25. 1.
85 *Népszava*, 1940. július 31. 1.
86 *Népszava*, 1940. augusztus 3. 1.
87 *Népszava*, 1940. augusztus 6. 1.
88 *Népszava*, 1940. augusztus 8. 1.
89 *Népszava*, 1940. augusztus 17. 1.
90 *Népszava*, 1940. augusztus 22. 1.
91 *Népszava*, 1940. augusztus 25. 1.
92 *Népszava*, 1940. augusztus 27. 1.
93 *Népszava*, 1940. augusztus 28. 1.
94 *Népszava*, 1940. július 30. 1.
95 *Népszava*, 1940. augusztus 10. 1.
96 *Népszava*, 1940. augusztus 23. 1.
97 *Népszava*, 1940. augusztus 24. 1.
98 *Népszava*, 1940. augusztus 28. 1.
99 *Népszava*, 1940. augusztus 3. 1.
100 *Népszava*, 1940. augusztus 3. 1.
101 *Népszava*, 1940. augusztus 17. 1.
102 *Népszava*, 1940. augusztus 23. 1.
103 *Népszava*, 1940. augusztus 31. 6.
104 *Népszava*, 1940. július 26. 1.
105 *Népszava*, 1940. július 25. 1.
106 *Népszava*, 1940. augusztus 17. 4.
107 Kókay et al: i. m. 185.
108 *Magyarság*, 1940. június 26. 1.
109 *Magyarság*, 1940. július 7. 1.
110 *Magyarság*, 1940. július 7. 2.
111 *Magyarság*, 1940. július 6. 2.
112 *Magyarság*, 1940. július 9. 2.
113 *Magyarság*, 1940. július 11. 1.
114 *Magyarság*, 1940. július 10. 5.
115 *Magyarság*, 1940. július 13. 6.
116 *Magyarság*, 1940. július 16. 7.
117 *Magyarság*, 1940. augusztus 9. 5.
118 *Magyarság*, 1940. augusztus 17. 4.
119 *Magyarság*, 1940. július 7. 3.
120 *Magyarság*, 1940. június 25. 2.
121 *Magyarság*, 1940. július 10. 1.
122 *Magyarság*, 1940. július 24. 1.
123 *Magyarság*, 1940. július 25. 1.
124 *Magyarság*, 1940. július 26. 1.
125 *Magyarság*, 1940. július 27. 1.
126 *Magyarság*, 1940. július 27. 2.
127 *Magyarság*, 1940. július 27. 2.
128 *Magyarság*, 1940. augusztus 2. 1.
129 *Magyarság*, 1940. augusztus 3. 2.
130 *Magyarság*, 1940. augusztus 3. 1.

- 131 *Magyarság*, 1940. augusztus 29. 1.
 132 *Magyarság*, 1940. augusztus 31. 1.
 133 Kókay et al: i. m. 189.
 134 *Magyar Nemzet*, 1940. július 16. 1.
 135 *Magyar Nemzet*, 1940. július 25. 4.
 136 *Magyar Nemzet*, 1940. június 2. 5.
 137 *Magyar Nemzet*, 1940. július 16. 6.
 138 *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 30. 4.
 139 *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 10. 9.
 140 *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 15. 7.
 141 *Magyar Nemzet*, 1940. július 27. 1.
 142 *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 15. 1.
 143 *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 17. 1.
 144 *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 25. 1.
 145 *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 7. 6.
 146 Juhász: i. m. 92.

A Jelenkor 1832. évi évfolyamának statisztikai vizsgálata

A 2005/2006-os tanév I. félévében az SZTE JGYTFK Történettudományi Tanszékén meghirdetésre kerülő „Történeti periodikák” című, Széchenyi István és a Jelenkor folyóirat kapcsolatával foglalkozó speciálkollégium keretében került sor arra a kutatásra és adatgyűjtésre, melynek köszönhetően a lentebb található statisztikai adatok, és diagramok összeállításra kerülhettek. Mindezzért köszönet illeti az adatgyűjtést végzőket.*

I. Az 1820-as évek végén Magyarországon megjelent egy olyan program, amelynek a rendi politika széttagolt, megyei szintű hatósugara helyett országos nyilvánosságra volt szüksége, s amely ismerte a sajtó szerepét. *Széchenyi István* 1829-ben indította el a Jelenkor engedélyeztetési eljárását, a kiszemelt szerkesztő, Kisfaludy Károly azonban, aki már súlyos betegen tette meg az előkészítő lépéseket, 1830. november 21-én meghalt. A szerkesztő végül *Helmezy* (Bierbrauer) *Mihály* lett (1792–1853) – aki a Magyar Tudós Társaság és Kisfaludyhoz hasonlóan az Aurora-kör tagja is volt –, miután a kormányzások pozitív állásfoglalása után az udvar 1831. március 11-én rá ruházta át a lapengedélyt. Az új lap első

* Bakonyi Noémi, Baracs Róbert István, Bugyi Adrienn, Cseh András, Darabos Katalin, Döbör András, Dudás Roland, Fellner László, Gabányi Edina Anna, Joó Anita Julianna, Kis Erika, Kisteleki Szilvia, Kovács Orsolya, Majnár Ágnes Györgyi, Restás Tünde, Rózsa Andrea, Szabó Katalin Irma, Szabó Margit, Takács Adrienn, Tomcsányi László, Tóth Ágnes, Tózsér Kitti.